

۳۳۳
۲۲۲
۱۱۱
۳۳۳
۲۲۲
۱۱۱

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

این جویبار جاری

گروه مؤلفان:

دکتر محسن اسماعیلی

دکتر مرتضی رزاق پور

دکتر محسن مؤمن

دکتر غلامعلی گرای

اسماعیلی، محسن
این جویبار جاری: زبان و ادبیات فارسی عمومی / محسن اسماعیلی، مرتضی رزاق پور، محسن
مومن، غلامعلی گرایبی - قم: وثوق، ۱۳۹۸.
۱۳۳ ص.

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۷-۸۰۱-۲

ویرایش: اول
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا:
کتابنامه: ص. [۳۲۷ - ۳۳۳].
ادبیات فارسی -- مجموعه‌ها.
ج. مومن، محسن، نویسنده همکار.
الف. عنوان. ب. رزاق پور، مرتضی، نویسنده همکار.
د. گرایبی، غلامعلی، نویسنده همکار.

PIR ۴۰۰۳ / الف ۹۴ ۱۳۹۸

۸ / ۰ فا ۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۱۲۰۷۸

نشر لامک

دکتر مرکزی:

قم: فیابان (رم پاسار) حدس طبقه، کمک پلین، پلاک ۶۵، کتابخانه دانشگاهی

تهن: ۳۷۷۴۴۶۶۷

این جویبار جاری

- ☒ دکتر محسن اسماعیلی، دکتر مرتضی رزاق پور
- ☒ دکتر محسن مومن، دکتر غلامعلی گرایبی
- ☒ نوبت چاپ: هشتم، ۱۳۹۸
- ☒ ویرایش: اول
- ☒ چاپ: سبحان
- ☒ قیمت: ۵۴۰۰۰ تومان
- ☒ ناشر: لامک
- ☒ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- ☒ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۷-۸۰۱-۲

کلیه حقوق چاپ و نشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	تحمید به
۱۱	دلیل ره بران کوی بینش / خواجوی کرمانی

فصل اول: ادبیات حماسی

۱۵	درآمدی بر ادبیات حماسی / دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی
۲۱	ولادت رستم / فردوسی
۲۷	آرش کمانگیر / سیاوش کسرای
۳۳	آخر شاهنامه / مهدی اخوان ثالث
۳۸	شبانۀ احمد شاملو
۴۰	بخوان بنام گل سرخ / محمدرضا شفیعی کدکنی

فصل دوم: ادبیات غنایی

۴۵	درآمدی بر ادبیات غنایی / دکتر سیروس شمیسا
۴۸	دلم نشاط و طرب را فراخ میدان بود / رودکی سمرقندی
۵۰	توصیف بهار / منوچهری دامغانی
۵۲	زندانی دره‌ی یمگان / ناصر خسرو قبادیانی
۵۴	درد بی درمان / مسعود سعد سلمان
۵۶	چند رباعی / خیام نیشابوری
۵۸	هیچ کس را پروای دیدن تو نیست / اسرار التوحید
۶۰	نامه‌ی اهل خراسان / انوری ابیوردی
۶۲	مرثیه‌ی فرزندی / خاقانی شروانی
۶۴	خون کن کفنم که من شهیدم / نظامی گنجوی
۶۶	ذکر فضیل عیاض - رحمه الله علیه - / تذکره الاولیاء
۶۸	حکایت شیخ صنعان / منطق الطیر
۷۲	بر چنین خوانی مقام خام نیست / مولوی
۷۴	سر عشق / سعدی
۷۴	مکن بیگانگی با ما / سعدی
۷۵	ناز و نیاز / حافظ
۷۶	نسیم باد نوروزی / حافظ
۷۷	وحشی تر از غزال / صائب تبریزی

۷۸	محرومی دیدار / بیدل دهلوی
۷۹	سوخته دامان / حزین لاهیجی
۷۹	خلوت / حزین لاهیجی
۸۰	داستانی نه تازه / نیما یوشیج
۸۱	انتظار / شهریار
۸۲	جان انگیز / رهی معیری
۸۳	مرگ تو / حمیدی شیرازی
۸۴	مریم / فریدون توللی
۸۶	مرگ ناصری / احمد شاملو
۸۸	کوچه / فریدون مشیری
۹۰	شراب نور / سمن بهبهانی
۹۱	ارغوان / هوشنگ ابتهاج
۹۴	زمستان / مهدی اخوان ثالث
۹۶	به باغ همسفران / سهراب سپهری
۹۸	ندای آغاز / سهراب سپهری
۱۰۰	بت تراش / نادر نادرپور
۱۰۱	خنجرها، بوسه ها و پیمان ها / منوچهر آشنی
۱۰۵	تولد دیگر / فروغ فرخزاد
۱۰۸	زین خالی؛ بی خدا / قیصر امین پور

فصل سوم: ادبیات تعلیمی

۱۱۱	درآمدی بر ادبیات تعلیمی / علی قاسم نژاد
۱۱۴	قصه‌ی سلیمان و انگشتی / ترجمه‌ی تفسیر طبری
۱۱۶	کشته شدن ابومسلم خراسانی ... / تاریخ سیستان
۱۱۸	خلعت پوشی خواجه احمد حسن / تاریخ بیهقی
۱۲۳	در عشق ورزیدن / قابوس نامه
۱۲۶	آیین شغل دادن و تعیین وظایف / سیاست نامه
۱۲۸	در طلب علم / کیمیای سعادت
۱۲۹	مسلمانان! سرای عمر، در گیتی دو در دارد / سنایی غزنوی
۱۳۱	زاغی که بر بالای درختی خانه داشت / کلیله و دمنه
۱۳۴	رمزی ز شعر و شاعری / انوری
۱۳۷	بوی جوی مولیان / چهار مقاله‌ی عروضی

۱۴۱	پسر احوال / مرزبان نامه
۱۴۳	آداب سخن گفتن / اخلاق ناصری
۱۴۵	دو بینی / مولوی
۱۴۶	قیاس / مولوی
۱۴۷	محتسب و مست / مولوی
۱۴۸	سبب حمله ی چنگیز / تاریخ جهانگشای
۱۵۲	در برابر مغولان / سیف الدین فرغانی
۱۵۳	حکایت دانشمند / بوستان سعدی
۱۵۶	با دادن آن به که کم گیری ستیز / گلستان
۱۵۶	آینه داری در محلت کوران / گلستان
۱۵۷	بانگ درخت مؤذن / گلستان
۱۵۷	حاجی تو نیستی / گلستان
۱۵۸	پایان شب سخن سرای / جلال الدین همایی
۱۵۹	عقاب / دکتر پرویز نایل خانلری

فصل چهارم: ادبیات داستانی

۱۶۵	درآمدی بر ادبیات داستانی / حسن میرعابدینی
۱۶۸	برصیصای عابد / کشف الاسرار
۱۷۱	داستان هارون الرشید با دو زاهد / تاریخ یعقوبی
۱۷۵	رجل سیاسی / جمال زاده
۱۸۲	داش آکل / صادق هدایت
۱۹۷	قفقاس / صادق چوبک
۲۰۱	بچه ی مردم / جلال آل احمد
۲۰۸	گردنبند / گی دوموپاسان
۲۱۷	شازده کوچولو / آنتوان دو سنت اگزوپری

فصل پنجم: ادبیات انتقادی

۲۲۵	درآمدی بر طنز / محمد رضا ربیعان
۲۳۰	وسوسه عاشقی / رودکی سمرقندی
۲۳۰	رسم روزگار / سنایی غزنوی
۲۳۰	بلای آسمانی؛ طلب علم / انوری ابیوردی
۲۳۱	بنده پروری / عطار نیشابوری

۲۳۱	خر گیری / مولوی
۲۳۲	حکایت / عبید زاکانی
۲۳۳	چند لطیفه / عبید زاکانی
۲۳۳	ارثیه بابا / وحشی بافقی
۲۳۴	بوی ناخوش / فخرالدین علی صفی
۲۳۴	بوسه هفتم / فخرالدین علی صفی
۲۳۴	تجدید وضو / سید نعمت الله جزایری
۲۳۵	طلال الکن / قآنی شیرازی
۲۳۵	خیام / یغمای جلدقی
۲۳۵	طب جدید / سید - عطر موسوی (خاکشیر)
۲۳۶	مردم این ملک / ایرج میرزا
۲۳۷	وفات یک دختر فقیر از شدت سرما / نسیم شمال
۲۳۹	رؤسا و ملت / دهخدا
۲۴۰	ضلال مبین / ملک الشعراء بهار
۲۴۰	میرداماد / نیما یوشیج
۲۴۱	از تذکره السفهاء / فریدون توللی
۲۴۳	فستیوال خنجر! / دکتر حسن حسینی
۲۴۴	ذکر «کیومرث صابری» - حفظه الله -! / ابوالفضل رودپی نصرآباد
۲۴۶	تشابه اسمی / سعید یابانکی
۲۴۶	سربه سر خیام؛ ازدواج / بهاء الدین خرمشاهی

فصل ششم: دستور زبان و آیین نگارش

۲۴۹	دستور زبان فارسی
۲۶۲	شیوه‌ی خط فارسی
۲۷۴	درست بنویسیم
۲۹۰	نشانه گذاری
۲۹۰	نامه های دوستانه
۳۰۲	نامه های اداری
۳۱۲	گزارش نویسی
۳۲۲	مرجع شناسی
۳۲۵	مقاله نویسی
۳۲۷	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار

ادب در لغت به معنی ظرافت، دانش، هنر، اخلاق نیکو، نگاه داشتن اندازه و حد هر چیزی، نیک گفتاری، حسن معاشرت، آزر، موقع شناسی و کسی را به میهمانی خواندن است و در اصطلاح، سخن منظوم یا منظوری است که مقصود از آن بیان عواطف و احساسات گوینده و نویسنده باشد. همچنین بتواند احساسات و عواطف خواننده را برانگیزد و بر قابل نقد و بررسی باشد. ادب زبانی است که پرورده شده و سرشت زیباشناسی یافته است.

برخی ادبیات را گونه‌ای هنر می‌دانند که کلمات و عبارات به مثابه‌ی مصالح آنند. هنرمند با بهره‌گیری از این مصالح و تخیل و عاطفه‌ی خویش به خلق اثری هنری توفیق می‌یابد.

ادبیات فارسی از عمری هزار ساله برخوردار است. در این هزار سال، نویسندگان و شاعران پارسی‌گوی همگام با جامعه‌ی ایرانی فراز و فرودهای بسیاری را پشت سر گذاشته‌اند. گاهی در اوج شادکامی و کامیابی و شادخواری زیسته‌اند. که موج و طنین آن را می‌توان با خواندن آثار هنریشان دریافت و گاهی با هجوم افوا و وحشی و غارتگر، این سرزمین پاک را جولانگاه مشتی مردم وحشی صفت دیده‌اند که جز قتل و ویرانی رؤیایی در سر نمی‌پرورانده‌اند. تلخی ناگوار این حوادث دردناک مجاییی در ادبیات نیافته است. جالب است که وقتی مورخین ایرانی می‌خواسته‌اند به تحریر موضوعات تاریخی بپردازند با درایت و زیرکی درمی‌یافته‌اند که آثارشان زمانی به جاودانگی خواهد پیوست که جامعه‌ی ادب و هنر بر تن کند؛ از این‌روست که بسیاری از آثار تاریخی گذشته، صبغای ادبی و هنری دارند و جزو ادبیات این سرزمین محسوبند.

ادبیات هر ملتی جلوه‌گاه راستین روح، سرشت، طبیعت، عادات، رسوم، آمال، آرزوها و

ارزش‌هایی است که در طول تاریخ در بوته‌ی آزمون‌های متوالی پرورده شده و بر اریکه‌ی هنر تکیه زده است. روح هر ملتی با پیوستن به ادبیات از پوسیدگی و فنا و مرگ رهایی می‌یابد. با خواندن آثار ادبی می‌توان با گذشتگان دانشور و هنرمند خویش به گفتگو نشست و از مصاحبت با آنان بهره‌های فراوان برد و با تکیه بر تجربه‌هایشان بنای آینده را استوارتر ساخت.

با آغاز حرکت مشروطه طلبانه، جامعه‌ی ادبی ایران که به خمودی و رکودی تاریخی دچار شده بود از خوابی چند صد ساله بیدار شد. خونی گرم در رگ‌هایش جاری گشت و برای آنکه از تحولات اجتماعی عقب نماند حرکتی نو را آغاز کرد که در دهه‌ی اخیر ثمره‌های این جنبش ادبی را در عرصه‌ی شعر و داستان و نثر و نمایشنامه و آشکارا می‌بینیم. این حرکت نوگرایانه که در بسیاری موارد از میراث گذشتگان بهره‌های زیادی می‌برد؛ آینده‌ای درخشان را در منظر جامعه‌ی ادبی ایران ترسیم می‌کند. شاعران و نویسندگان بزرگ معاصر از رهگذر آشنایی با تمدن جدید، تجربه‌های والای خویش را سخاوتمندانه در اختیار مردم صاحب ذوق قرار داده‌اند. خواندن آثار ادبی نه تنها می‌تواند برای مدتی ما را سرگرم دارد، بلکه در بسیاری موارد خواننده را به سوی فرهیختگی و پرورندگی سوق می‌دهد و او را با زبان افسونگر و پربار نیاکان خویش آشنا کرده، نحوه‌ی به کارگیری بهتر زبان را برای بیان اندیشه و عواطف انسانی به وی می‌آموزد. از این روست که خواندن این آثار برای هر ایرانی ضرورتی تام می‌یابد.

گزیده‌ی حاضر، ماحصل تجربیات مؤلفان است که طی سالیان طولانی تدریس، از آن برخوردار شده‌اند. کوشیده‌ایم در این کتاب بهترین و برجاسترین و به ظن خود هنری‌ترین آنها را در معرض دید و داوری خوانندگان فرهیخته‌ی کتاب قرار دهیم. پیشاپیش می‌دانیم که در این قصد کاملاً کامیاب نشده‌ایم و بضاعت ناچیز ما بزرگ‌ترین مانع رسیدن به مقصود بوده است. از این روست که متواضعانه از خوانندگان کتاب درخواست می‌کنیم چنانچه نکته‌ای به خاطرشان رسید، آن را از ما دریغ نکنند و در چاپ‌های بعدی، این مجموعه، با غنا و آراستگی بیشتر به دست خوانندگان برسد. در پایان بر خود لازم می‌دانیم که از دوست عزیز آقای سید سعید منتظری که در پاره‌ای موارد بخصوص ریشه‌شناسی لغات فارسی به مؤلفین کتاب یاری رسانده‌اند تشکر و قدردانی می‌کنیم.

«و توفیق از خداست»

تحمیدیه

شاعران و نویسندگان گذشته، با توجه به جهان‌بینی دینی و خدامحور موجود در تمدن اسلامی، سرآغاز کتاب‌های خویش را به ستایش خداوند و نعت رسول اکرم (ص) و مدح بزرگان دین اختصاص می‌دادند. این مقدمه که در بسیاری از موارد به لحاظ هنری دارای براءت استهلال و از جهت دینی، حاوی آراء و نظریات کلامی آنان بود، تحمیدیه نامیده می‌شد. با ظهور تمدن جدید و انسان‌محوری جامعه‌ی مدرن، این سنت ادبی، به تدریج از نوشته‌ها و آثار امروز - مگر به ندرت - رخت برپست.

دلیل ره بُرانِ کویِ بینش

عذار افروز مهرویانِ افلاک
زبور آموز کَبکِ کوه‌ساری
زر افشاننده صبحِ شکرخند
دلیل ره بُرانِ کویِ بینش
جنیبت ران و هم راه پیمای
کمان بخشد به تیرانداز دیده
بساط سبزه را از آب، ناری
درست ماه را هرماه چون زر
بتی آتش رخ از آبی نگارد
گه بارندگی در دوشِ کهسار
نهد زین قنچ در صحنِ بستان
به دست باد مُلکِ جم گشاده
فگنده چین لب در گسویِ شام
به آب چشمِ بحشیده روانی
به مردم کار دیده ساز داده
دل بلبل چو رامین برده از چک
به لعبت داده سازِ هفت پرده
به مُقبل داده تختِ بختیاری
«خواجوی کرمانی / گل و نوروز»

به نام نقشِ بند صفحه خاک
عبیر آمیز انفس بهاری
گهر بخشنده ابرِ تُتق بند
چمن یاری باغِ فرینش
خلافت بخش عقلِ مُلکت آرای
دل عاشق کند دمساز دیده
به فرمائش کند ابر بهاری
به حکم او گدازد شمسِ زرگر
بهاری تازه از خاری برآرد
کشد بارانی ابرِ سیه‌کار
کند روشن به نرگس چشمِ مستان
دم عیسی به باد صبح داده
نهاده خشت زر بر روزنِ بام
روان را داده آبِ زنده‌گانی
در دیده به مردم برگشاده
به گل داده جمالِ ویسِ گلرنگ
دو لعبت پرده دارِ دیده کرده
به شادی داده نامِ غمگساری